

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Rõõt Kampus

**EESTI, SAKSAMAA JA VENEMAA NOORTE VÄÄRTUSED INDIVIDUALISMI-
KOLLEKTIVISMI NÄITEL EUROOPA SOTSIAALUURINGUS**

Bakalaureusetöö sotsioloogia erialal

Juhendaja: Mai Beilmann, PhD

Tartu 2019

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Rõõt Kampus, 24.01.2019

Abstract

Individualistic and collectivistic values of Estonian, German and Russian adolescents based on a European Social Survey

The aim of this bachelor's thesis is to compare the values of Estonian, German and Russian adolescents and to examine how widespread are individualistic and collectivistic values among the youth of those countries. The data used in this thesis originates from a European Social Survey (ESS) Round 8, which was carried out in 2016. The research is based on adolescents aged 15–26.

The main findings from the thesis indicate that adolescents' values in Estonia, Germany and Russia differ from each other: German adolescents are the most individualistic, Russian adolescents are the most collectivistic, and Estonian adolescents fall somewhere in-between the two.

The analysis also affirmed the gap between an average Russian and a Russian adolescent: Russian adolescents carry more individualistic values than average Russians. This indicates a remarkable generational shift in Russia. The small differences in individualistic values between an average German and a German adolescent indicate the individualistic tendency in the whole country.

The current thesis affirmed the small differences between the values of Estonian, German and Russian adolescents.

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Kirjanduse ülevaade.....	7
1.2. Kultuuriteooriad ja kultuuridimensioonid.....	8
1.3. Individualism ja kollektivism.....	13
1.3.1. Individualism	13
1.3.2. Kollektivism.....	14
1.4. Probleemipüstitus.....	15
2. Metoodika	17
2.2. Meetod	17
3. Analüüs	19
4. Arutelu	23
Kokkuvõte.....	25
Kasutatud kirjandus	26
Lisad	29
Lisa 1. Schwartzi väärtuste küsimustik Euroopa Sotsiaaluuringus	29
Lisa 2. Saksamaa, Eesti, Venemaa alusväärtused.....	36
Lisa 3. Eesti venekeelsete ja eestikeelsete vastajate individualismi- ja kollektivismitase ..	37

Sissejuhatus

Meie mõtteviis ja väärtused on loodud ja mõjutatud keskkonna poolt, mis meid ümbritseb: milliseid situatsioone oleme läbi elanud ja kellega kokku puutunud (Hofstede, 1994). See liidab inimesi ja kultuure, kuid ka eraldab inimesi ja kultuure. Meie mõtteviis ja väärtused on õpitud ning me õpime seda kõike praegugi oma kogemuste kaudu (Hofstede, 1994).

Ühiskonna kultuuri on vorminud kogu selle majanduslik ja ajalooline pärand, aga samas mõjutab kultuur omakorda majandust ja ajalugu (Inglehart, 2002). Kultuuri tuumik on väärtused ning kogu kultuur on selle järgi vormitud (Hofstede, 1994). Üldiselt muutuvad väärtused aeglaselt (Roland, 2004). Näiteks noorte väärtused on muutunud postmaterialistlikemaks: noorte moraali väärtustamine on vähenenud ning selle eest on suurenenud huvi naudingute, mugavuste ja lõbu poole (Dev, 2017).

Pikemaajaline trend postmaterialistlike väärtuste laialdasema leviku poole toimub vanema generatsiooni asendumisel nooremaga (Abramson ja Inglehart, 1995). On arvatud, et vanuse kasvades muutuvad väärtused aina materialistlikumaks, kuid tundub, et see vastab tõele ainult siis, kui muutused ühiskonnas (nt sotsiaalsed, majanduslikud või poliitilised muutused) seda soodustavad (Abramson ja Inglehart, 1995). Kui kohordid ei muutu vanuse kasvades materialistlikumaks, suureneb ühiskonnas postmodernistlike väärtuste hulk (Abramson ja Inglehart, 1995). Üks oluline väärtusdimensioon on individualism ja kollektivism. Just individualistlike väärtuste levikut on seostatud väga palju moderniseerumisega (Hofstede, 2001). Individualism on seotud majandusliku heaoluga ja võimalusele kõrgemale haridusele (Trommsdorff, Mayer ja Albert, 2004). Käesolevas töös uuritakse individualismi-kollektivismi levikut Eesti, Saksa ja Vene noorte seas. Kõik need riigid on oma arengu poolest erineval tasemel ja seetõttu võiks oodata ka erinevaid tulemusi.

Individualismi-kollektivismi on uuritud nii Eestis, Saksamaal kui Venemaal ja leidub ka erinevaid uuringuid noorte väärtustest. Üldiselt on liigitatud Saksamaa individualistlikuks, Venemaa kollektivistlikuks ja Eesti – riigiks nende kahe vahel, kuid näiteks Beilmanni, Mayeri, Kasearu ja Realo (2014) uurimusest ei tulnud välja suurt erinevust individualismis ja kollektivismis nende kolme riigi noorte vahel. Sellepärast analüüsitakse selles uurimistöös noorte individualismi-kollektivismi uuemate ja populatsiooni suhtes

esinduslikematele andmetele toetudes.

Uurimuse eesmärk on analüüsida võrdlevalt Eesti, Saksamaa ja Venemaa noorte väärtuseid ning selgitada välja, kuivõrd on nende riikide noorte seas levinud individualistlikud ja kuivõrd kollektivistlikud väärtused.

Uurimistöö teoreetilises osas selgitatakse, mis on väärtused, individualism ja kollektivism ning antakse ülevaade erinevatest kultuuriteooriatest. Analüüsiosas võrreldakse Saksamaa, Eesti ja Venemaa noorte väärtusi, rõhuasetusega just individualistlikele ja kollektivistlikele väärtustele. Andmeanalüüsiks on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu 2016 andmeid.

Uurimistöö autor tänab oma juhendajat Mai Beilmanni, kes enda nõu ja abiga andis suure panuse käesoleva uurimistöö valmimiseks.

1. Kirjanduse ülevaade

1.1. Väärtused

Väärtused väljendavad ühiselt jagatud ideid ühiskonnas: kultuuri ideaale heast, õigest ja ihaldusväärsest (Williams, 1970). Väärtused on enda olemuselt suunatud: inimestel on kas negatiivsed või positiivsed tundmused millegi vastu ja need tundmused on erineva intensiivsusega (Hofstede, 2001). Enamus sotsiaalteadlasi näeb väärtusi kui sügavalt juurdunud tõekspidamisi, mis on abstraktsed, kuid juhivad, õigustavad või seletavad erinevaid hoiakuid, norme, tegevusi või arvamusi (nt Rokeach, 1973; Schwartz, 1992; Williams 1968). Seejuures ei pruugi meie väärtused olla ainult ühte tüüpi, me võime endas korraga kanda ka vastandlikke väärtuseid, nagu näiteks võrdsus ja vabadus (Hofstede, 2001).

Schwartz (1992) ütleb, et väärtused põhinevad tegelikult kolmel alusel: sotsiaalsel interaktsioonil, ellujäämisel ja gruppide heaolul. See, millised on su suhted teistega, kuidas sind ümbritsevatel inimestel läheb ning kas ja kuidas sinu baasvajadused kaetud on, kujundavad sinu mõttemaailma ja väärtusi.

Väärtused erinevad nii indiviidi- kui ka grupitasandil ning sellepärast ei erine väärtused mitte ainult gruppide vaheliselt, vaid ka grupisiselt (Rokeach, 1973). Mitte ükski inimene ei ole programmeeritud samamoodi nagu keegi teine: meil kõigil on midagi, mis on päritud, meil kõigil on midagi, mis on õpitud (vastavalt tolele keskkonnale, kus me elame) ja meil kõigil on midagi, mis teeb meid üksteiseks erinevaks (Hofstede, 2001).

Väärtused kujunevad välja noores eas (umbes 10 eluaastaks) ning jäävad suhteliselt püsivaks kogu elu jooksul, juhul kui inimene ise või kogu ühiskond mingit traumeerivat kogemust üle ei pea elama (Hofstede, 2001). Kuid juhul kui eksistentsiaalne seisund on muutumas, toimub ühiskonnas tasapisi ka väärtuste muutumine (Inglehart ja Welzel, 2007). Mõnikord võivad muutused ka kiiremad olla, juhul kui noored adapteeruvad kiiresti, näiteks majanduslikust tõusust tingitud mugava eluga (Abramson ja Inglehart, 1995).

Kultuurilised muutused ei toimu lineaarselt. Inglehart ja Welzel (2007), kes on analüüsinud väärtuste muutust erinevates maailma paikades, on leidnud, et esmalt toob industrialiseerimine traditsiooniliste väärtuste asendamise ilmalik-ratsionaalsete väärtustega ning kui muutus aeglustub ja ilmalik-ratsionaalsed väärtused jäävad püsima, toimub

teistsugune muutus: siis liigutakse rohkem eneseväljenduslike väärtuste poole, mis rõhutavad valikut, autonoomsust ja loovust. Postmodernistlike väärtuste suurenemise eelduseks terves ühiskonnas on, et kohordid ei muutu vanuse kasvades materialistlikumaks (Abramson ja Inglehart, 1995).

Moderniseerumine ei tähenda siiski seda, et kogu maailm liigub ühesuguste väärtuste poole – riikide kultuurilised erinevused jäävad (Inglehart ja Welzel, 2007). Kultuure on mõjutanud religioon, koloniaalmõjutused, kommunismi mõjud, majanduslik ja tööjõu olukord ning seda on oluline meeles pidada ka kultuure võrreldes (Inglehart ja Welzel, 2007). Eelnevast on teada, et majandus mängib väga suurt rolli väärtuste muutumises, kuid ka näiteks kultuurile omane religioosne pärand omab mõju riigi majandusarengule (Inglehart, 2002). Ehk väärtused võivad järgida sotsiaalseid muutusi, kuid sama hästi neid muutusi suunata (Schwartz, 2007).

On palju erinevaid kultuuriteooriaid, mis juhinduvad kultuuride jaotamisel just väärtustest (nt Inglehart, 1971; Hofstede, 1994; Schwartz, 1992). Individualism ja kollektivism on üks neid kultuuridimensioone, mille alusel erinevaid kultuure tihtipeale kõrvutatakse.

1.2. Kultuuriteooriad ja kultuuridimensioonid

Selles peatükis tuleb vaatluse alla kolm tähtsamat kultuuriteoreetilist lähenemist sotsiaalteadustes: Ronald Ingleharti, Geert Hofstede ja Shalom H. Schwartzi oma.

Geert Hofstede eristab kuut dimensiooni, mille alusel kultuure võrrelda. Nendeks on: individualism ja kollektivism (*individualism vs collectivism*), võimudistants (*power distance*), ebamäärasuse vältimine (*uncertainty avoidance*), maskuliinsus vs feminiinsus (*masculinity vs femininity*), lühiaegne vs pikaajaline vaade tulevikku (*long-term vs short-term orientation*) ja vaoshoitus (*indulgence vs restraint*) (Hofstede, 1994; vt tabel 1). Just Hofstede on see, kes tõi individualismi ja kollektivismi mõiste rohkem kasutusele ning kelle individualismi ja kollektivismi käsitlest paljud sotsiaalteadlased lähtuvad (Beilmann, 2017).

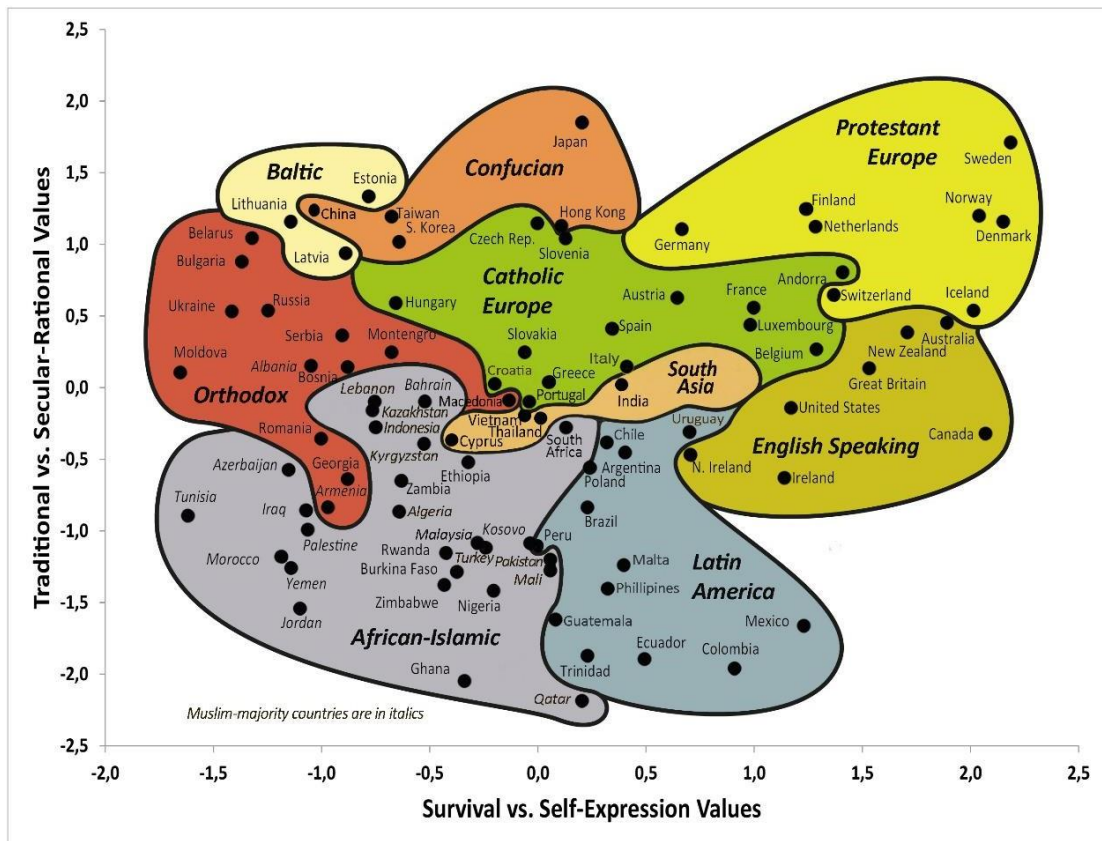

Tabel 1. Hofstede kultuuridimensioonid (Hofstede Insights, 2018)

Kultuuridimensioon	Läbiv küsimus
Individualism vs kollektivism	Mis ulatuses ühiskond säilitab vastastikuse sõltuvuse astme oma liikmete seas?
Võimudistants	Mis ulatuses nõustatakse, et võimu jaotatakse ebaühtlaselt?
Ebamäärasuse vältimine	Mis ulatuses ühiskonna liikmed tunnevad end ohustatuna tundmatute situatsioonide poolt ja mis määral nad üritavad seda vältida?
Maskuliinsus vs feminiinsus	Kas inimesi motiveerib võistluslikkus, edu ja saavutus (maskuliinsus) või selle tegemine, mis meeldib (feminiinsus)?
Lühiaegne vs pikaaegne vaade tulevikku	Samal ajal kui ühiskond peab tegelema enda oleviku ja tuleviku katsumustega, siis mis ulatuses peab ühiskond säilitama lingid enda minevikuga?
Vaoshoidus	Mis ulatuses proovivad inimesed kontrollida enda ihasid ja impulsse?

Ronald Inglehart koos Christian Welzeliga (2007) on välja tulnud kahedimensioonilise kultuuride jaotusega, kus riigid erinevad üksteisest ühelt poolt traditsioonilisuse ja ilmalikkuse- ratsionaalsuse teljel ning teiselt poolt ellujäämis- eneseväljenduslikul teljel (vt joonis 1). Traditsiooniline/ilmalik-ratsionaalne dimensioon peegeldab eelkõige kontrasti ühiskondade vahel, kus religioonil on väga tähtis roll ja kus seda ei ole, traditsioonilised ühiskonnad rõhutavad absoluutseid standardeid ja traditsioonilisi perekondlikke väärtusi, pooldavad suurperesid, taunivad abielulahutusi ning eitavad aborti, eutanaasiat ja enesetappu vastupidiselt ilmalik-ratsionaalsele poolusele (Inglehart, 2002). See dimensioon on seotud tugevalt agraarühiskonna üleminekuga industriaalühiskonnale (Inglehart ja Welzel, 2007). Ühiskondadel, mis aga rõhutavad ellujäämisväärtusi, on madalamad subjektiivse heaolu näitajad, kehvem tervis, väiksem inimestevaheline usaldus, väiksem toetus sugudevahelisele võrdsusele ning nad ei näita üles suurt tolerantsust endast erinevate inimeste suhtes.

Eneseväljenduslik poolus aga rõhutab mitmekesisuse tähtsust, sõna sekka ütlemise tähtsust poliitilises ja majanduslikus sfääris, nii et tähtsaks saab usaldus ja tolerants, poliitiline aktiivsus, indiviidi vabadus ja eneseväljenduslikud võimalused, loovus, kujutlusvõime ja iseseisvus (Inglehart ja Welzel, 2007).

Joonis 1. Inglehart-Welzeli maailma kultuurikaart WVS 6 laine andmete põhjal (2010–2014). Allikas: World Value Survey (2018)

Inglehart (1971) ennustas, et industriaalühiskonnad hakkavad aina rohkem materialistlikest väärtustest (väga suur usk teadusesse ja tehnoloogiasse, väike keskkonnakaitseline aktiivsus ja autoritaarse valitsuskorra eelistamine) liikuma postmaterialistlike väärtuste juurde, nagu näiteks vabaduse ja eneseväljenduslike väärtuste väärtustamine (Abramson ja Inglehart, 1995; Inglehart ja Welzel, 2007). Jõukates kapitalistlikes ühiskondades domineerivad inimeste seas postmaterialistlikud väärtused, vaesemates aga materialistlikumad (Inglehart, 1990).

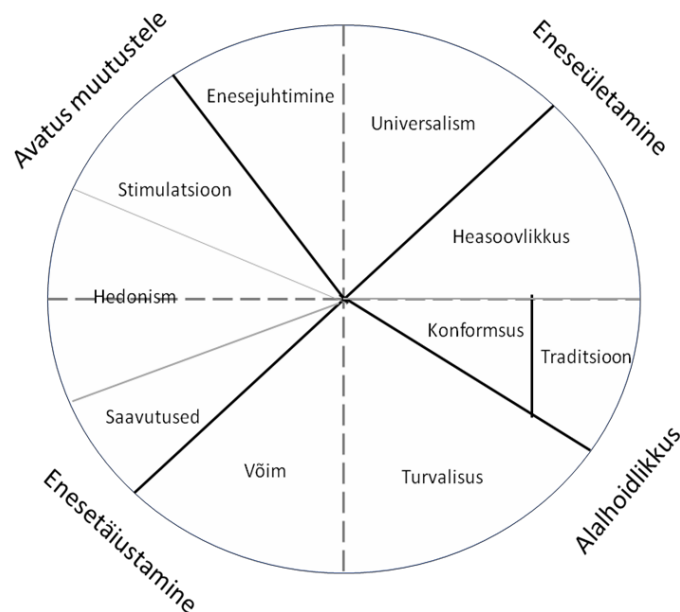
Shalom H. Schwartz (2003) eristab samuti kahte kultuuridimensiooni: eneseületamine vs enesetäiustamine ja avatus muutustele vs alalhoidlikkus¹. Schwartzi kultuuridimensioonid põhinevad kümnel alusväärtusel (Schwartz, 2003; vt tabel 2).

Tabel 2. Schwartzi alusväärtused (Schwartz, 2003)

Alusväärtus	Mis on selle väärtuse kandjale oluline?
Võim	sotsiaalne staatus, prestiiž, kontroll või domineerimine varade või inimeste üle
Saavutused	isiklik edu
Hedonism	nauding, esteetilisus
Simulatsioon	erutus, väljakutsed elus, uudsus
Enesejuhtimine	iseseisev mõtlemine ja valiku tegemine, loovus, avastamine, vabadus
Universalism	arusaamine, lugupidamine, tolerants, kaitse teiste heaolu eest
Heasoovlikkus	enda lähedaste hoidmine
Traditsioon	austus, pühendumus ja tavade aktsepteerimine ning traditsioonide või religiooni austamine
Konformsus	tegevuste piirang, viisakus, kuuletuvus
Turvalisus	turvalisus, harmoonia, stabiilsus

Need alusväärtused koonduvad kahe dimensiooni ümber, milleks on „avatus muutustele“ (iseseisvad mõtted, tegutsemised, valmisolek uutele kogemustele) vs „alalhoidlikkus“ (enesepiiramine, kord, vastuolek muutustele) ning „enesetäiustumine“ (enesehuvid) vs „eneseületamine“ (teiste heaolu tähtis) (Schwartz, 2003; vt joonis 2). Kui vaadata joonist 2, siis mida lähemal on väärtused üksteisele ringis, seda enam on nad üksteisega seotud (Magun, Rudnev ja Schmidt, 2017).

¹ Schwartzi väärtuste ja väärtusdimensioonide eestikeelsed nimetused lähtuvad töös läbivalt Grete Kõrgesaare magistritöös kasutatud terminitest (Kõrgesaar, 2014).

Joonis 2. Schwartzi 10 alusväärtust ja kultuuridimensioonid. Allikas: Kõrgesaar (2014) viidanuna Datlerile, Jagodzinskile ja Schmidtile (2013)

Sarnasused ja erinevused kultuuriteooriate vahel

Vaatamata sellele, et Hofstede, Inglehart ja Schwartzi kultuuriteooriad on üksteisest erinevad, on neid siiski mõtet kõrvuti vaadata. Erinevad autorid (Beilmann, 2017; Dobewall, 2013; Realo, Koido, Ceulemans ja Allik, 2002) on toonud välja, et Hofstede, Ingleharti ja Schwartzi kultuuridimensioonide käsitluste vahel on nii sarnasusi kui erinevusi.

Dobewall (2013) leiab, et Schwartz keskendub oma kultuuriteoorias rohkem isiksusele kui Inglehart, kes keskendub pigem institutsionaalsetele protsessidele ja mõõdab individuaalseid väärtusi kaudselt. Mõlemad – nii Inglehart kui Schwartz – üritavad enda mudeliga kirjeldada inimese autonoomse valiku ruumi ehk mõnes mõttes seda sama, mida Hofstede individualism ja kollektivism (Dobewall, 2013).

Hofstede individualism ja kollektivism on seotud Schwartzi väärtustega nii indiviiditasandil kui riigitasandil. Magun jt (2017) arutlevad, et „enesetäiustamise“ väärtustegrupp võiks viidata individualismi egoistlikule poolele, samas kui „avatus muutustele“ väljendab individualismi loomingulist poolt.

Indiviiditasandil väljendab Schwartzi „avatud muutustele“ väärtustegrupp (stimulatsioon, enesejuhtimine, hedonism) Hofstede individualismi ning „alalhoidlikkuse dimensioon“ (turvalisus, konformsus, traditsioon) kollektivismi (Schwartz, 1994). Kattumine individualismi-kollektivismiga on ka Schwartzi riigitasandi väärtustega (Schwartz, 1994; Hofstede, 2001). Sellepärast on teadlased kasutanud Schwartzi „avatud muutustele“ ja „alalhoidlikkuse“ dimensiooni individualismi ja kollektivismi mõõtmiseks (nt Beilmann, Kööts-Ausmees ja Realo, 2018; Realo, Koido, Ceulemans ja Allik, 2002).

1.3. Individualism ja kollektivism

Sotsiaalteadlaste seas tundub olevat kõige rohkem kasutatav Hofstede individualismi-kollektivismi kontseptsioon. Individualism ja kollektivism viitavad emotsionaalsele sõltumatusele ja sõltumisele grupist (Hofstede, 2001). Nagu kõik kultuuridimensioonid, nii mõjutavad ka individualism ja kollektivism nii inimese mõtlemist kui vormivad ka kõiki sotsiaalseid norme ja institutsionaalseid struktuure (religioon, haridus, poliitilist, jne), mille keskel inimesed elavad (Hofstede, 2001).

Kuna individualismi on väga palju seostatud moderniseerumisega, siis Triandis (1971, viidanud Hofstede 2001) kirjeldab modernset inimest kui iseseisvat inimest, kes tunnetab, et tema kontrollib keskkonda, samas kui traditsionaalne inimene vaatab maailma umbusuga ning ei usu, et maailm on tema kontrolli all.

1.3.1. Individualism

Üks individualistliku kultuuri põhiväärtustest on indiviidi vabadus ja tehakse eristust „mina“ ja „teised“ vahel (Hofstede, Pedersen ja Hofstede, 2002). Samuti usutakse individualistlikus ühiskonnas, et ausad inimesed räägivad ära, mis neil mõtteis, et ülesanded asetuvad suhetest ülespoole, et seadused kehtivad kõigile samamoodi, et töötaja ja tööandja suhted on vastastikkuselt kasulikud ja et kõigil peaks olema isiklik arvamus, mis tahes teema osas ning gruppidest ei olda sõltuvuses, vaid jäädakse emotsionaalselt iseseisvaks (Hofstede jt, 2002). Individualistlikus ühiskonnas on sidemed inimeste vahel nõrgemad kui kollektivistlikus ja inimest oodatakse olema iseseisev või siis oma nuklearperekonna eest hoolitsema (Hofstede, 1994). Siin oodatakse lapselt iseseisvumist ja kodust lahkumist nii pea, kui laps

on omale jalad alla saanud (Hofstede, 1994).

Läänelikus individualistlikus ühiskonnas, kui inimene tahab midagi muuta, näiteks usku, siis suure tõenäosusega teeb ta seda üksinda, ilma et tema sugulased kaasa tuleksid nagu kollektivistlikes maades (Hofstede, 2001). Suurenev individualism muudab meid autonoomsemaks ning aina rohkem valime ise, kellega suhtleme – suhtlus grupisurve tulenevalt jääb aina nõrgemaks (Inglehart ja Welzel, 2007). Kuid uued suhted ei ole mitte lihtsalt kontaktid teise inimesega, vaid seotus üksteise vahel, mis omakorda suurendab üleüldist usaldust ühiskonnas (Inglehart ja Welzel, 2007). Sellepärast toob individualism kaasa autonoomsust ja iseseisvust tekitada nii vabatahtlikke ühendusi, usaldavaid suhteid inimeste vahel kui ka koostööd (Allik ja Realo, 2004).

On teada, et individualism on seotud riigi rikkusega, kuid see seos ja suhe on ainult ühesuunaline. Hofstede (2001) avastas, et riigid muutuvad enda väärtuste poolest aina individualistlikumaks, mida rikkamaks nad saavad. Kuid just rikkus peab enne tulema, siis muutub ka väärtus (individualistlikumaks) (Hofstede, 2001).

1.3.2. Kollektivism

Kollektivistlikus ühiskonnas õpib laps õige pea ära sõna „meie“ (Hofstede, 1994). Nendes ühiskondades identifitseerivad inimesed end kollektiivina ning kui midagi muudetakse (näiteks usku), siis juba kõik koos (Hofstede, 2001). Nii et, kui ühel indiviidil on halb, on halb ka kõigil teistel tema grupi liikmetel (Hofstede jt, 2002).

Sellistes ühiskondades on grupi ühine usk ja eesmärk tähtsad ning indiviidi enda individuaalsed eesmärgid ohverdatakse grupi hüvanguks, kuid selle eest on grupid valmis omakorda elu lõpuni indiviidi kaitsma tema lojaalsuse eest (Hofstede, 1994; Inglehart ja Welzel, 2007).

Kollektivistlikus ühiskonnas ei pea inimesed eraldi sõprussuhteid looma, sest sõprussidemeid dikteerivad inimesed, kelle keskele inimene sünnib (Hofstede, 2001). Kollektivistlikes maades mängivad suhted ja inimesed olulist rolli ning need on olulisemad, kui mingisugused ülesanded ja võib-olla just sellepärast on suhe tööandja ja töötaja vahel lausa perekondlik (Hofstede, 2001; Hofstede jt, 2002). Kui asemele tuleb uus inimene, siis tähendab see seda, et tuleb tekitada uus side, kuid see kõik võtab harjumiseks aega (Hofstede, 2001).

Kui individualistlikes ühiskondades on see oht, et inimesed tunnevad end üksildasena ja isoleerituna, siis kollektivistlikes ühiskondades peavad inimesed enda huvid grupi omadest allapoole suruma (Hofstede, jt, 2002).

1.4. Probleemipüstitus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida võrdlevalt Saksamaa, Eesti ja Venemaa noorte väärtuseid ja selgitada välja, kuivõrd on nende riikide noorte seas levinud individualistlikud ja kuivõrd kollektivistlikud väärtused.

Beugelsdijk ja Welzeli (2018) uuringust selgus, et ühiskonnad on muutunud individualistlikumaks ning et kultuurilised erinevused on tingitud kolmest faktorist: majanduslikust arengust, põlvkondade vahetumisest, riigi geograafilisest asukohast ning (poliitilisest) ajaloost.

Eesti on ajalooliselt kuulunud nii Saksamaa kui ka Venemaa mõjusfääri, mistõttu võiksime nendega mingil määral ühiseid väärtusi jagada. Samas on teada, et trend on aina eneseväljenduslike väärtuste poole ja eelkõige just noorte seas. Seetõttu ongi käesoleva töö keskmes just noorte väärtused, et näha, kui sarnased või erinevad on noorte väärtused Eestis, Venemaal ja Saksamaal.

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist oli Eestis alguses trend eneseväljenduslike väärtuste prevaleerimise poole, kuid pärast ränki majandusreforme hakati nii Eestis kui ka enamuses teistes postkommunistlikes maades tasapisi pöörduma tagasi ellujäämisväärtuste poole (Inglehart ja Baker, 2000; Inglehart ja Welzel, 2007). Nii kerkisid Eestis alles 2008. aastal eneseväljenduslikud väärtused taas siirdeaja tasemele (Realo, 2013). Seevastu Saksamaa on tuntud individualistliku riigina, kus juba 60.ndatel tulid „uued“ väärtused, mis küll Ida-Saksamaa ja Lääne-Saksamaa vahel natuke erinesid, kuid pärast ühinemist väärtuste erinevused nende kahe poole vahel vähenesid ja mõlemad näitasid üles postmaterialistlikke väärtuseid (Trommsdorff, 1993). Samamoodi on ka venelaste väärtused aina individualistlikumaks muutunud (Magun jt, 2017).

Kui võrrelda Saksamaad, Venemaad ja Eestit, siis sakslased on kõige iseseisvamad (ehk individualistlikumad), venelased aga on kõige enam vastastikku sõltuvad (ehk kollektivistlikumad) (Tõugu, Tulviste, Kasearu, Talves, Albert, 2017). Saksamaa

individualismi skoor on 67, Eestil 60 ja Venemaal 39 (Hofstede Insights, 2018). Samas Beilmanni jt (2014) uuringust tuli välja, et erinevust Saksamaa, Venemaa ja Eesti noorte vahel individualismis ja kollektivismis ei olegi. See tekitab küsimuse, kuidas on täpselt seis individualismi ja kollektivismiga nende riikide noorte seas. Arvestades, et erinevad uuringud on näidanud, et Eesti, Saksamaa ja Venemaa elanikud erinevad üksteisest individualismi ja kollektivismi taseme poolest (vt nt Tõugu, Tulviste, Kasearu, Talves, Albert, 2017), võib siiski oletada, et erinevused Eesti, Saksamaa ja Venemaa noorte väärtustes ilmnevad ka Euroopa Sotsiaaluuringu andmetes.

Hüpotees 1. *Eesti, Venemaa ja Saksamaa noorte väärtused erinevad.*

Hüpotees 2. *Venemaa noored on kolme riigi võrdluses kõige kollektivistlikumad.*

Hüpotees 3. *Saksamaa noored on kolme riigi võrdluses kõige individualistlikumad.*

2. Metoodika

2.1. Andmed

Bakalaureusetöö analüüs põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 2016 andmetel. Euroopa Sotsiaaluuring on iga kahe aasta tagant toimuv uuring, mis sai alguse aastal 2002. ESS andmed on kõrge kvaliteediga ning tasuta kättesaadavad uuringu koduleheküljel. Uuringus osalevad üle 15-aastased ja vanemad inimesed. Nüüdseks võtab sellest uuringust osa 35 riiki. Selles töös kasutati nii Saksamaa, Venemaa kui Eesti andmeid.

Kuna defineerisime nooreks inimesed, kes on 15–26 (k.a) aastat vanad, keskendub analüüs nimetatud vanusegrupile. Valimisse kuulub seega 480 Saksa noort (252 mehed ja 228 naised), 287 Eesti noort (146 mehed ja 141 naised) ja 511 Vene noort (256 mehed ja 255 naised). Seega kokku oli valimis 1278 noort. Arvutustes kogurahvastiku kohta olid valimis 7064 inimese vastused (2804 Saksamaalt, 1977 Eestist, 2283 Venemaalt).

Väärtuste mõõtmiseks kasutatakse antud töös Schwartzi väärtuste küsimustiku lühendatud versiooni (ESS küsimustiku H osa; vt lisa 1).

2.2. Meetod

Kõigepealt puhastati andmed. Andmestikust eemaldati vastajad, kellel oli Schwartzi väärtuste küsimustikus (ESS ankeedi H osa; vt lisa 1) jäetud enam kui viiele küsimusele vastamata ja/või inimesed, kes olid enam kui 16 küsimusele vastanud samamoodi.

Iga küsimust Schwartzi väärtuste küsimustikus paluti vastajatel 6-palli skaalal hinnata, kui palju käib antud väide tema kohta. Kodeerisime vastused ümber nii, et 6 tähendab, et väide käib vastaja hinnangul väga tema kohta, ja 1 tähendab, et kirjeldus väites ei kõla vastaja hinnangul üldse tema moodi. Seejärel leidsime tunnuste z-skoorid, mida kasutasime edasises analüüsis.

Seejärel moodustasime Schwartzi (2013) juhendist lähtuvalt alusväärtuste (konformsus, traditsioon, võim, saavutused, hedonism, simulatsioon, enesejuhtimine, universalism, heasoovlikkus, turvalisus) indeksid, millest omakorda moodustasime „avatud muutustele“, „alalhoidlikkuse“, „eneseületamise“ ja „enesetäiustumise“ indeksid. „Avatud muutustele“

mõõdiku sisereliaablus (Cronbaci alfa) oli 0,743, „alalhoidlikkuse“ mõõdikul 0,684, enesetäiustumise“ mõõdikul 0,718 ja „eneseületamise“ mõõdikul 0,702. Lähtudes Beilmanni ja kolleegide (2018) eeskujust, lugesime „alalhoidlikkuse“ mõõdiku vastavaks kollektivismile ja „avatud muutustele“ mõõdiku individualismile.

Andmete analüüsimisel kasutasime peamiselt keskmiste võrdlust. Eelnevalt kontrollisime ära nii hii-ruut statistikuga kui Crameri V-ga, et erinevused maade vahel oleks statistiliselt olulised. Andmete analüüsimisel kasutasime *post-stratification* kaalu.

Andmeanalüüsiks kasutati statistika tarkvara SPSS.

3. Analüüs

Analüüs näitab, et Eesti, Saksamaa ja Venemaa noorte väärtustes prevaleerivad heasoovlikkuse, enesejuhtimise ja universalismiga seotud väärtused. Kõige vähem oluliseks peavad kolme riigi noored võimu (keskmine 3,53), konformsust (keskmine 3,57) ja traditsioonilisust (keskmine 3,83) (vt lisa 2). Kõige rohkem aga samastatakse ennast väärtustega, mis on seotud heasoovlikkuse ja lähedaste hoidmisega (keskmine 4,82), iseseisvate valikute tegemisega (keskmine 4,67) ja lugupidamise, tolerantisiga teiste vastu (keskmine 4,60).

Venemaal hindasid inimesed kõrgemalt neid väärtusi, mis puudutasid alalhoidlikkust ehk kollektivismi (vt tabel 3). Kõige suurem lõhe kogurahvastiku ja noorte vahel on „avatud muutustele“ (individualismi) väärtusegrupis, kus noored on muutustele oluliselt avatumad. Sakslastel on kõrged hinnangud saanud nii „avatud muutustele“ kui ka „eneseületamise“ väärtusdimensioon (tabel 3). Enesetäiustamine tundub olevat olulisem noortele. Eestlastel on teistest madalamad „enesetäiustamisega“ seotud väärtused (tabel 3).

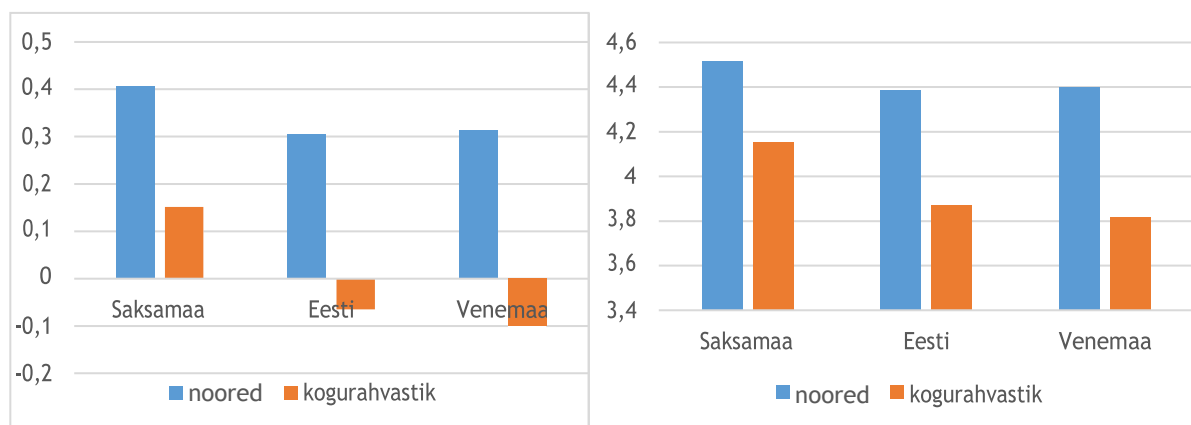
Tabel 3. Riikide keskmised Schwartzi väärtusdimensioonide lõikes (6 punktisel skaalal)

		Avatus muutustele (Individualism)	Alalhoidlik- kus (Kollektivism)	Enesetäiusta- mine	Eneseületa- mine
Kogu- rahvastik	Saksamaa	4,15	4,15	3,31	5,02
	Eesti	3,87	4,15	3,19	4,68
	Venemaa	3,82	4,36	3,94	4,49
Noored	Saksamaa	4,51	3,77	3,63	4,95
	Eesti	4,39	3,86	3,57	4,64
	Venemaa	4,40	4,14	4,29	4,49

*Kõik tabelis esitatud riikidevahelised erinevused on statistiliselt olulised.

Vene keelt kõneleval elanikkonnal Eestis (kõigil üle 15-aastastel) on individualistlikke väärtusi eesti keelt kõneleva elanikkonnaga suhteliselt võrdsel määral (eestlastel 3,88 Eestis elavate venelaste 3,85 vastu). Seevastu Eesti venelased on kollektivistlikumad (4,44 eestlaste 4,06 vastu) (vt lisa 3). Eesti venekeelsetel noortel on individualismi natukene vähem kui eesti keelt emakeelena kõnelevatel Eesti noortel (4,34 eestikeelsete 4,4 vastu), kollektivismi on aga venekeelsetel noortel rohkem kui eestikeelsetel (4,17 eestlaste 3,8 vastu). Ehk nii eestikeelsed kui venekeelsed Eesti noored on oma vanematest rohkem individualistlikumad ja vähem kollektivistlikumad.

Riikide erinevused individualismis on statistiliselt olulised ($p < 0,01$). Kõikidest nendest riikidest on Saksa noored kõige individualistlikumad (standardiseeritud keskmine noortel 0,41 ($SD=0,54$), Eestil 0,30 ($SD=0,49$) ja Venemaal 0,31 ($SD=0,58$)) (vt joonis 3). Sakslased on üldse individualistlikumad (kogurahvastik 0,15, $SD=0,58$). Eesti ja Vene noored on üksteisega sarnaselt vähem individualistlikumad, kuid keskmine venelane ($-0,12$, $SD=0,75$) on keskmisest eestlasest ($-0,07$, $SD=0,61$) veel vähem individualistlik.

Joonis 3. Riikide keskmine individualismitase standardiseeritud (z-skoorid)

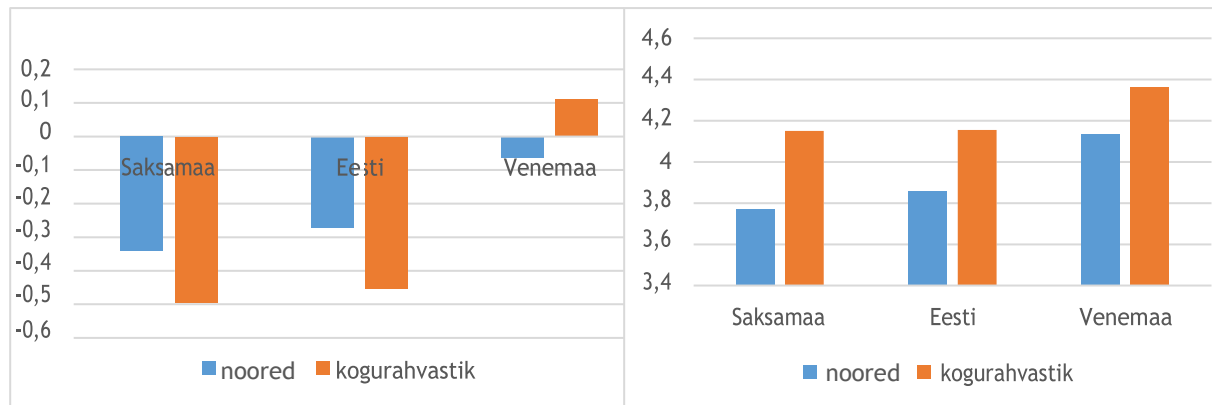
ja standardiseerimata (6-pallisel skaalal) andmetega

Standardiseerimata andmetega ei olnud riikide erinevused statistiliselt olulised ($p=0,104$), kuid tulemused olid sarnased standardiseeritud andmetega saadud tulemustele (vt joonis 3). Saksa noored hindasid 6-palli skaalal individualismi 4,51 ($SD=0,72$), Venemaal 4,40 ($SD=0,77$) ja Eestis 4,39 ($SD=0,66$) punktiga. Sarnaselt oli Saksa kogurahvastikul individualistlikke väärtusi rohkem (4,15, $SD=0,79$) kui Vene (3,82, $SD=1$) või Eesti (3,87, $SD=0,83$) kogurahvastikul.

Ka kollektivism erines statistiliselt olulisel määral riikide vahel. Seda nii standardiseeritud

kui standardiseerimata andmetega (vt joonis 4).

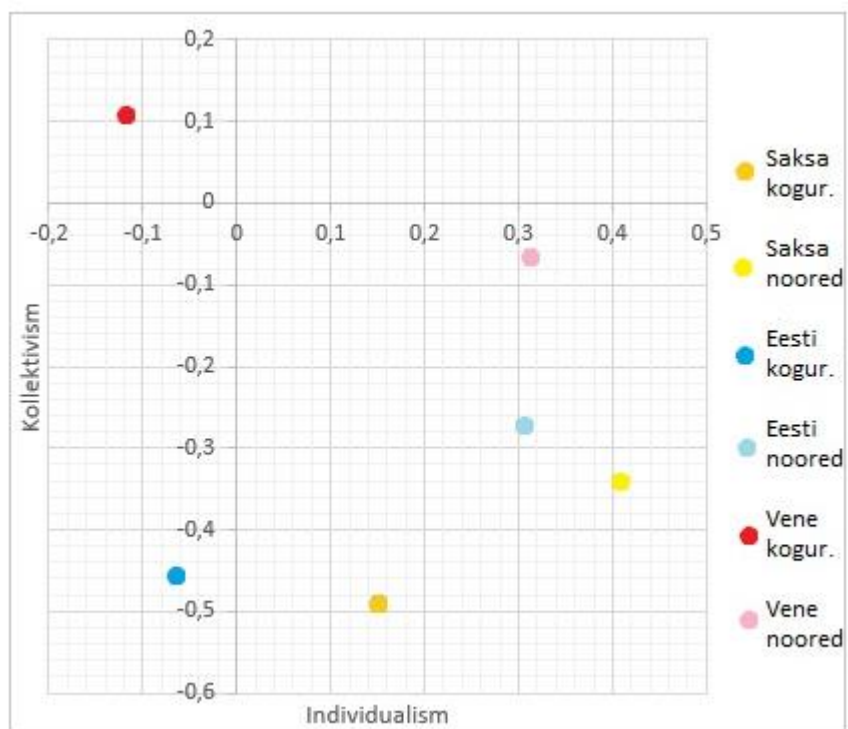
Standardiseeritud andmetest ilmneb, et Venemaa kogurahvastik on kõige kollektivistlikum (0,11, SD=0,64), järgneb Vene noor (-0,06, SD=0,62), Eesti noor (-0,27, SD=0,53), Saksa noor (-0,34, SD=0,6), seejärel Eesti kogurahvastik (-0,45, SD=0,55) ja Saksamaa kogurahvastik (-0,49, SD=0,65) (vt joonis 4).

Joonis 4. Riikide keskmine kollektivismi standardiseeritud (z-skoorid) ja standardiseerimata (6-pallisel skaalal) andmetega

Standardiseerimata andmetest ilmneb samuti, et keskmine Vene kodanik (keskmine 4,36, SD=0,82) on kollektivistlikum keskmisest Eesti või Saksa kodanikust ning Vene noor (4,14, SD=0,79) on kollektivistlikum nende eakaaslastest Saksamaal või Eestis. Eesti noored (3,86, SD=0,68) tunduvad olevat natuke kollektivistlikumad kui Saksa noored (3,77, SD=0,78), selle eest kogurahvastikus tundub kollektivismi võrdlemisi sarnane olevat (sakslastel 4,15, SD=0,84; eestlastel 4,15, SD=0,71) (vt joonis 4).

Loomaks paremat ülevaadet, kuidas erinevad grupid individualismi-kollektivismi skaaladel paiknevad, on nende paiknemine kujutatud koordinaatteljestikul (vt joonis 5). On näha, et noored on koondunud kokku ühte sektorisse. Samuti on näha, kuidas kõige enam lahknevad kogurahvastiku ja noorte väärtused Venemaal ja seda just eriti individualistlimi osas. Eesti puhul erinevad noorte ja kogurahvastiku väärtused samuti üsna suurel määral. Saksamaa puhul lahknevad kahe vaadeldava grupi väärtused kõige vähem; seda nii kollektivismi kui individualismi osas. Venemaa ja Saksamaa asuvad üksteisest individualism-kollektivismi osas suhteliselt kaugel: eriti suurel määral erinevad üksteisest keskmine venelase ja Saksa noore väärtused. Kõige sarnasem on vaadeldavate väärtuste poolest keskmisele eestlasele keskmine sakslane ja Eesti noorele on Saksa noor.

Joonis 5. Individualismi-kollektivismi tasand standardiseeritud (z-skoorid) andmetega

4. Arutelu

Tulemustest järeldub, et Venemaa venelased (nii keskmine Vene kodanik kui noored) on kõige kollektivistlikumad, Eesti noored küll pisut kollektivistlikumad kui Saksa noored, jäädes siiski kollektivismi poolest suhteliselt samale tasemele. Kõige individualistlikumad tunduvad aga olevat sakslased (nii keskmine Saksa kodanik kui noored). Eesti ja Venemaa on individualismi osas üsna sarnased.

Kõik see on üsna sarnane eelnevale teadmisele, et Saksamaa kannab individualistlikke ja Venemaa kollektivistlikke väärtusi ning Eesti midagi seal piirimail ja nende kahe vahel, aga mitte päris: küll on ta sarnane Saksamaaga (madalamas) kollektivismitasemes ja Venemaaga sarnane (madalamas) individualismitasemes.

Samuti tuli välja, et noored Eestis elavad venelased on vähem individualistlikumad kui Venemaa venelased, kuid põhimõtteliselt sama või natuke kollektivistlikumad kui Venemaa venelased.

Tulemused on kooskõlas sellega, et noorte väärtused on postmaterialistlikumad kui vanematel põlvkondadel: noored on muutustele avatumad kui keskmine inimene. Eriti avatud tunduvad muutustele olevat sakslased, kuid neil paistab olevat rohkem ka eneseületamisega seotud väärtusi, mille puhul on tähtis ka teiste heaolu.

Noortel tundub olevat ka enesetäiustamisega seotud väärtusi rohkem (enesehuvid on rohkem mängus). Tundub, et on toimunud põlvkondlik nihe, sest noortel on kollektivistlikke väärtuseid vähem kui kogu populatsioonis. Saksamaal on noore ja kogurahvastiku vahe individualismis väiksem kui Eestis või Venemaal (Saksamaa vahe 0,26 Eesti 0,40 ja Venemaa 0,43 vastu). See, et Saksamaal kogu populatsiooni kui noorte individualistlikkus ei erine nii palju kui Venemaal või Eestis, tähendab, et kogu riigis on pigem individualistlik tendents. Individualismi suurem vahe Eestis ja Venemaal näitab, et oluline põlvkondlik vahetus on toimumas. Noorte väärtused on muutunud postmaterialistlikumaks kõigis nendes kolmes riigis. See, et Eesti ja Saksa noored asuvad väga lähestikku individualismi-kollektivismi tasandil, näitab, kuidas Eesti on nihkunud läänelikku kultuuriruumi. Venemaa, religioonilt õigeusklik maa, on jäänud küll kollektivistlikumaks kui teised maad, kuid selle eest ilmnevad seal suured põlvkondlikud erinevused individualistlikes väärtustes.

Tundub, et suured ühiskondlikud muutused on toonud neis riikides kaasa väärtuste muutumise: noored on individualistlikumad kui nende vanemad. Põhjus võib olla selles, et uus põlvkond on kasvanud teistsugustes oludes kui nende vanemad (kes kasvasid kõik peale Lääne-Saksamaa inimeste üles Nõukogude Liidus või selle mõjusfääris), ja selles, et uus põlvkond on harjunud majanduslikust tõusust tingitud mugava eluga (Abamson ja Inglehart, 1995; Hofstede, 2001).

Kuna inimesed kannavad enda väärtusi, mis neil kujunesid noores eas, üldiselt edasi ka vanemasse ikka (juhul, kui ühiskond ei ela üle mingit traumeerivat kogemust), siis viitab see postmaterialistlike väärtuste leviku pikemaajalisele trendile (Abramson ja Inglehart, 1995). See võib ka olla üks põhjustest, miks Saksamaal on individualismi osas vahe põlvkondade vahel väike: nad on elanud suhteliselt individualistlikus ühiskonnas juba alates 60ndatest (Trommsdord, 1993).

Sarnaselt Magun jt (2017) uuringule näitavad ka antud uurimistöö tulemused, et venelaste väärtused on muutumas individualistlikumaks: sellest annab tõestust lõhe keskmise Vene kodaniku ja Vene noore vahel. See, et Venemaa inimesed on suhteliselt kollektivistlikud, võib tuleneda kultuurist, milles mängib olulist rolli õigeusk.

Eestis on ka individualismi osas vahe kogurahvastiku ja noorte vahel suur, mis omakorda viitab põlvkondlikule lõhele siirdeühiskonna kontekstis: noored on kasvanud keskkonnas, kus majanduslik olukord on parem, kui oli seda nende vanematel ja vanavanematel nõukogude ajal ning vahetult taasiseseisvumise järel.

Seega leidsid kokkuvõttes kinnitust nii minu esimene hüpotees, et Eesti, Venemaa ja Saksamaa noorte väärtused erinevad, teine hüpotees, et Venemaa noored on kolme riigi võrdluses kõige kollektivistlikumad, ning kolmas hüpotees, et Saksamaa noored on kolme riigi võrdluses kõige individualistlikumad.

Kokkuvõte

Antud bakalaureusetöös uuriti kolme maa – Saksa, Eesti ja Vene – noorte väärtuseid ning eriti keskenduti just individualistlike ja kollektivistlike väärtuste võrdlemisele. Töös analüüsiti Euroopa Sotsiaaluuringu 2016 kogutud andmeid. Analüüs keskendus nende kolme riigi noortele vanuses 15–26 (k.a).

Käesolev uuring kinnitas varasemat teadmist, et venelased on kollektivistlikumad sakslastest ja eestlastest ning ka Vene noored on kollektivistlikumad Saksa ja Eesti noortest. Samas kinnitas analüüs tendentsi, et Venemaal on noored keskmisest oluliselt individualistlikumad ning seal on põlvkondade vahel seetõttu suurem väärtuslõhe kui Eestis või Saksamaal. Saksa noored on kõige individualistlikumad; Eesti noored jäävad oma individualismi tasemelt Saksa ja Vene noorte vahele.

Seega leidsid kinnitust nii esimene hüpotees, et Eesti, Saksamaa ja Venemaa noorte väärtused erinevad, teine hüpotees, et Venemaa noored kannavad kolme riigi võrdluses kõige kollektivistlikumaid väärtusi, ning kolmas hüpotees, et Saksamaa noored on nende kolme riigi võrdluses kõige individualistlikumad. Saksamaa noored on rohkem kui teised avatud muutustele (individualistlikud) ning teistest vähem alalhoidlikud (kollektivistlikud), kuid hindavad samas teistest rohkem eneseületamist – ehk mõnes mõttes on nad rohkem avatud uutele kogemustele, kuid rohkem ka endast väljapoole mõtleval ja teiste heaolu, tolerantse eest rohkem seisvad. Eesti noored on sarnaselt Vene noortega vähem avatud muutustele (individualistlikud), kuid oma kollektivismitaseme poolest on nad sarnasemad Saksamaa noortega. Individualismi-kollektivismi koordinaatteljestikule asetades paigutuvad Eesti noored lähestiku Saksa noortega, mis annab tõestust, et Eesti on liikumas läänelikumasse kultuuriruumi. Samuti on Eesti noortel enesetäiustamisega (enesehuviga) seotud väärtuseid teistest vähem. Vene noored on Eesti ja Saksa noortest pisut konservatiivsemad: neil on tugevamad alalhoidlikkusega (kollektivismiga) seotud väärtused. Samas väärtustavad Vene noored teistest vähem teiste heaolu (vähem eneseületamisega seotud väärtuseid).

Antud uurimistöö kinnitas erinevust Eesti, Saksa ja Vene noorte väärtuste vahel, kuid erinevused nende vahel ei ole eriti suured.

Kasutatud kirjandus

1. Abramson, P. R. ja Inglehart, R. (1995). *Value change in global perspective*. Michigan: The University of Michigan Press.
2. Allik, J., Realo, A. (2004). Individualism-collectivism and social capital. *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 35, 29–49.
3. Beilmann, M. (2017). *Social capital and individualism–collectivism at the individuaal level*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
4. Beilmann, M., Kõõts-Ausmees, L. ja Realo, A. (2018). The relationship between social capital and individualism–collectivism in Europe. *Social Indicators Research*, 137 (2), 641–664.
5. Beilmann, M., Mayer, B., Kasearu, K. ja Realo, A. (2014). The relationship between adolescents' social capital and individualism – collectivism in Estonia, Germany, and Russia. *Child Indicators Research*, 7(3), 589–611.
6. Beugelsdijk, S., Welzel, C. (2018). Dimensions and Dynamics of National Culture: Synthesizing Hofstede With Inglehart. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1-37.
7. Datler, G., Jagodzinski, W. ja Schmidt, P. (2013). Two theories on the test bench: Internal and external validity of the theories of Ronald Inglehart and Shalom Schwartz. *Social Science Research*, 42(3), 906–925.
8. Dev, K. (2017). Youth and moral values in a changing society. *International Journal of Advanced Research and Development*, 2(4), 164–167.
9. Dobewall, H. (2013). *Human values and subjective well-being: An exploration of individual and cultural differences, change across life span, and self-other agreement*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
10. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. 2. trükk. California: Sage Publications.
11. Hofstede, G. (1994). *Cultures and organizations. Software of the mind: intercultural cooperation and its importance for survival*. 2. trükk. New York: Harper Collins Publishers.
12. Hofstede, G. J., Pedersen, P. B., Hofstede, G. (2002). *Exploring culture: Exercises, stories and synthetic cultures*. 2.trükk. Yarmouth: Intercultural Press.

13. Hofstede Insights (2018). *Country Comparison*. Vaadatud 30.09.2018, <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/estonia,germany,russia/>
14. Inglehart, R. (2002). Kultuur ja demokraatia. L. E. Harrison ja S. P. Huntington (toim.). *Kultuur on tähtis: kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut* (lk 78–96). New York: Basic Books.
15. Inglehard, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
16. Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65, 991–1017.
17. Inglehart, R., Baker, W.E. (2000). Modernization, cultural change and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65 (2), 19-51.
18. Inglehart, R., Welzel, C. (2007). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. 5. trükk. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Kõrgesaar, G. (2014). *Kultuuride vahelised erinevused Nortal AS sisekommunikatsioonis*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal-ja haridusteaduskond.
20. Magun, V., Rudnev, M. ja Schmidt, P. (2017). A typology of European values and Russians' basic human values. *Russian Social Science Review*, 58(6), 509–540.
21. Realo, A. (2013). Values. M. Heidmets, M. Lauristin, J. Sepp, A. Toots ja E. Terk (toim), *Estonian human development report 2012/2013* (lk 48–58). Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu.
22. Realo, A. (2003). Comparison of public and academic discourses: Estonian individualism and collectivism revisited. *Culture and Psychology*, 9(1), 47–77.
23. Realo, A., Koido, K., Ceulemans, E. ja Allik, J. (2002). Three components of individualism. *European Journal in Personality*, 16, 163–184.
24. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
25. Roland, G. (2004). Understanding institutional change: Fast-moving and slow-moving institutions. *Studies in Comparative International Development*, 38(4), 109-131.
26. Schwartz, S. H. (2013). Human values. *European Social Survey Education Net*. Kasutatud 08.12.2018, <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/1/>.
27. Schwartz, S. H. (2007). Value orientations: measurement, antecedents and consequences across nations. R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald. ja G. Eva (toim), *Measuring attitudes cross-nationally* (lk 169–203). London: SAGE Publications.

28. Schwartz, S. H. (2003). A proposal for measuring value orientations across nations. *Chapter 7 in the Questionnaire Development Package of the European Social Survey*. Kasutatud 08.12.2018, https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf.
29. Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values. U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitcibasi, S. C. Choi ja G. Yoon (toim.). *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (lk 85–119). California: Sage Publications.
30. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values. Theory and empirical tests in 20 countries. M. Zanna (toim), *Advances in experimental social psychology* (lk 1–65). New York: Academic Press.
31. Trommsdorff, G. (1993). Value change in Germany: a comparative perspective. *Jahrbuch des Deutschen Instituts für Japanstudien der Philipp-Franz-von Siebold-Stiftung*, 4, 63–88.
32. Trommsdorff, G., Mayer, B. ja Albert, I. (2004). Dimensions of culture in intra-cultural comparisons: Individualism/collectivism and family-related values in three generations. H. Vinken, J. Soeters ja P. Ester (toim.), *Comparing Cultures: Dimensions of culture in a comparative perspective*, (lk 157–184). Leiden: Brill.
33. Tõugu, P., Tulviste, T., Kasearu, K., Talves, K. ja Albert, I. (2017). Independence and interdependence values in changing societies: A three-generation comparative study in Estonia, Germany, and Russia. *Studies of Transition States and Societies*, 9 (2), 41–58.
34. Williams, R. M. Jr. (1970). *American society: A sociological interpretation*. 3 trükk. New York: Knopf.
35. Williams, R. M., Jr. (1968). Values: The concept of values. D.L. Sills (toim), *International encyclopedia of the social sciences (Volume 16)* (lk 283–287). New York: Macmillan.
36. World Value Survey (2018). *Findings and insights*. Vaadatud 30.09.2018, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp?CMSID=Findings>.

Lisad

Lisa 1. Schwartzi väärtuste küsimustik Euroopa Sotsiaaluuringus

	Väga minu moodi	Minu moodi	Mõnevõrra minu moodi	Vaid pisut minu moodi	Pole minu moodi	Pole üldse minu moodi	(Keeldus)	(EOÖ)
A. Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.	1	2	3	4	5	6	7	8
B. Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.	1	2	3	4	5	6	7	8
C. Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid. Tema arvates peaksid kõikidel	1	2	3	4	5	6	7	8

inimestel olema elus võrdsed võimalused.								
D. Tema jaoks on väga oluline näidata teistele oma oskusi ja võimeid. Ta tahab, et inimesed imetleksid seda, mida ta teeb.	1	2	3	4	5	6	7	8
E. Talle on oluline elada turvalises ümbruses. Ta võldib kõike, mis võiks teda ohustada.	1	2	3	4	5	6	7	8
F. Talle meeldivad üllatused ja ta otsib alati uusi tegevusi. Tema arvates on oluline tegeleda elu jooksul paljude erinevate asjadega.	1	2	3	4	5	6	7	8

G. Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil kästakse. Ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi.	1	2	3	4	5	6	7	8
H. Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada.	1	2	3	4	5	6	7	8
I. Tema jaoks on oluline olla tagasihoidlik ja vähenõudlik. Ta püüab endale mitte	1	2	3	4	5	6	7	8

tähelepanu tõmmata.								
J. Talle on oluline mõnusalt aega veeta. Talle meeldib endale midagi erilist lubada.	1	2	3	4	5	6	7	8
K. Tema jaoks on oluline ise oma tegevuste üle otsustada. Talle meeldib olla vaba ja teistest mitte sõltuda.	1	2	3	4	5	6	7	8
L. Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest.	1	2	3	4	5	6	7	8
M. Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tunnustavad tema saavutusi.	1	2	3	4	5	6	7	8

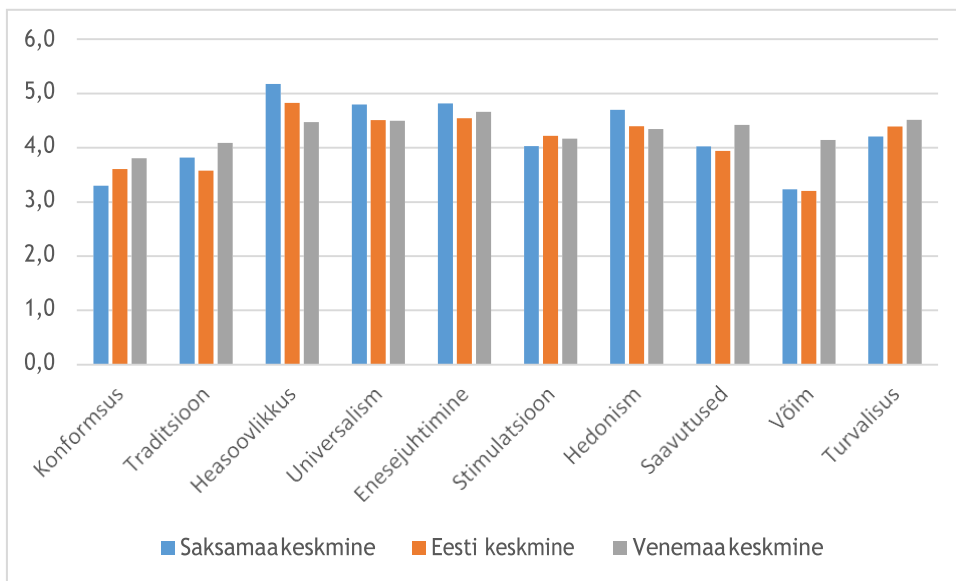

N. Talle on oluline, et valitsus tagab tema turvalisuse kõikide ohtude puhul. Ta tahab, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.	1	2	3	4	5	6	7	8
O. Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.	1	2	3	4	5	6	7	8
P. Tema jaoks on oluline alati korralikult (kombekalt) käituda. Ta püüab vältida tegevusi, mida teised võiksid pidada sobimatuks.	1	2	3	4	5	6	7	8
Q. Talle on oluline, et teised inimesed	1	2	3	4	5	6	7	8

kuuletusid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.								
R. Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele. Ta tahab pühenduda oma lähedastele inimestele.	1	2	3	4	5	6	7	8
S. Ta on sügavalt veendunud, et inimesed peaksid loodust hoidma. Looduse eest hoolt kanda on tema jaoks väga oluline.	1	2	3	4	5	6	7	8
T. Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usulisi traditsioone ja kombeid, mis	1	2	3	4	5	6	7	8

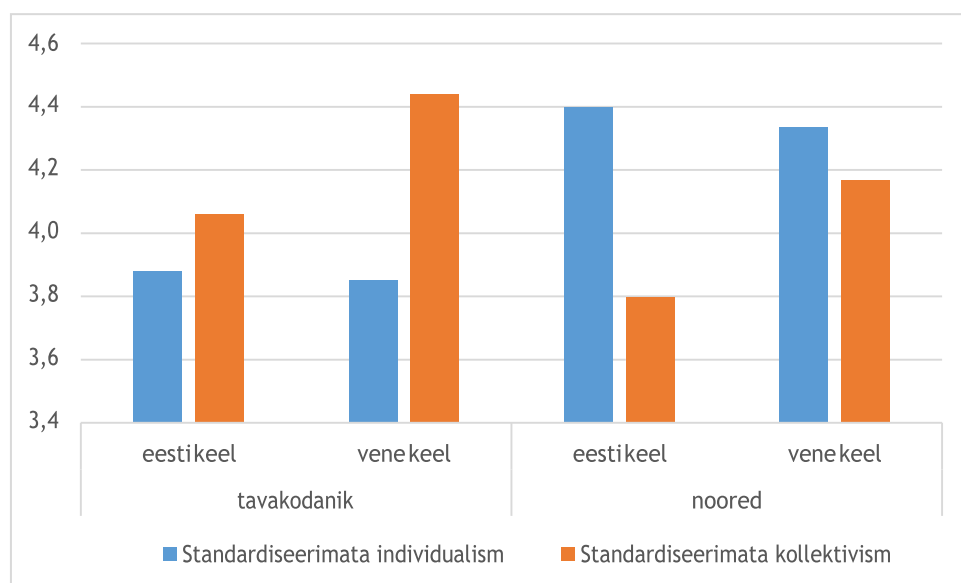
kanduvad peres edasi põlvest põlve.								
U. Ta otsib mistahes võimalust, et lõbutseda. Talle on oluline teha asju, mis talle naudingut pakuvad.	1	2	3	4	5	6	7	8

Lisa 2. Saksamaa, Eesti, Venemaa alusväärtused

Joonis 1. Riikide keskmised Schwartzi alusväärtuste põhjal, 6 palli skaalal

Lisa 3. Eesti venekeelsete ja eestikeelsete vastajate individualismi- ja kollektivismitase

Joonis 2. Eesti venekeelsete ja eestikeelsete vastajate standardiseerimata keskmine individualismi- ja kollektivismitase

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Rõõt Kampus (sünnikuupäev: 04.08.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti, Saksamaa ja Venemaa noorte väärtused individualismi-kollektivismi näitel Euroopa Sotsiaaluuringus“, mille juhendaja on Mai Beilmann
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 24.01.2019